

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA BADIYIY MATNDA ASSIMILYATSIYA VA SIMMETRIYA HODISALARINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI

AZIMOVA ZILOLA ISMOIL QIZI

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida badiiy matnlarda uchraydigan assimilyatsiya va simmetriya hodisalari lingvokulturologik nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Assimilyatsiya fonetik jarayon sifatida, simmetriya esa badiiy-estetik kategoriya sifatida tushuntiriladi. Shuningdek, ularning milliy madaniyat, estetik qadriyat va nutq madaniyati bilan o‘zaro bog‘liqligi bayon etiladi.

Kalit so‘zlar: assimilyatsiya, simmetriya, lingvokulturologiya, fonetika, badiiy matn, estetik qadriyat, parallelizm, milliy tafakkur.

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonida tillararo va madaniyatlararo ta’sir tobora kuchayib bormoqda. Shu bois, lingvokulturologik tadqiqotlar tilni nafaqat kommunikativ vosita, balki madaniy tafakkurni ifodalovchi tizim sifatida o‘rganishni talab etadi.

Badiiy matn tilda mujassam milliy ruh, madaniy qadriyatlar va estetik idrokni yorituvchi eng muhim manbadir. Shu nuqtayi nazardan, ingliz va o‘zbek badiiy matnlarida uchraydigan assimilyatsiya va simmetriya hodisalarini qiyosiy-lingvokulturologik jihatdan tahlil etish zamonaviy filologik tadqiqotlar uchun dolzarb mavzudir.

Asosiy qism

Assimilyatsiya hodisasi va uning lingvokulturologik talqini

Tilshunoslikda assimilyatsiya tovushlarning qo‘shni tovushlarga fonetik moslashuvi sifatida izohlanadi. Ingliz tilida bu hodisa, asosan, og‘zaki nutqda faol bo‘lib, talaffuzdagi qulaylikni ta’minlaydi: handbag → hambag; input → imput; have to → hafta.

O‘zbek tilida esa assimilyatsiya ko‘proq morfonologik jarayon sifatida namoyon bo‘ladi: kitob+chi → kitobchi; oq+lik → oqlik.

Bu hodisaning lingvokulturologik ahamiyati shundaki, assimilyatsiya milliy talaffuz me’yorlari, nutq estetikasi va madaniy identitetni aks ettiradi. Masalan, ingliz yozuvchilaridan M. Twain dialektal talaffuz orqali qahramonlarning ijtimoiy-madaniy kelib chiqishini ifodalaydi (gonna, wanna, lemme). O‘zbek xalq og‘zaki ijodida esa tovush uyg‘unligi xalq tilining tabiiy ohangdorligini saqlaydi.

Simmetriya hodisasi va uning badiiy-estetik mohiyati

Simmetriya yoki parallelizm adabiyotshunoslikda badiiy matnning ichki muvozanatini, ritmini va estetik uyg'unligini yaratadi. Ingliz adabiyotida simmetriya, ayniqsa, W. Whitman, C. Dickens, W. Blake asarlarida keng qo'llanadi. Sintaktik parallelizmlar va takroriy tuzilmalar orqali ular ritmik ohang, ritorik kuch va musiqiylik yaratadilar.

O'zbek adabiyotida esa simmetriya xalq og'zaki ijodidan tortib mumtoz she'riyatgacha bo'lgan keng doirada uchraydi. Alisher Navoiy, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov kabi shoirlarning asarlarida qofiya, alliteratsiya, assonans kabi unsurlar orqali matnning estetik butunligi ta'minlanadi. Dostonlar va qo'shiqlarda esa parallel sintaktik tuzilmalar milliy musiqiy tafakkurni ifodalaydi.

Assimilyatsiya va simmetriyaning qiyosiy tahlili

Belgilar Ingliz tili O'zbek tili

Assimilyatsiya ko'lami Asosan og'zaki nutqda (dialektal talaffuz) Asosan morfonologik darajada

Asosiy vazifasi Qahramon nutqining tabiiyligi, ijtimoiy rang berish Tovush uyg'unligi, so'z ohangdorligi

Simmetriya ko'rinishlari Sintaktik va leksik parallelizm Fonetik va sintaktik parallelizm

Madaniy funksiyasi Ritorik an'ana, individual uslub Folklor, musiqiy va obrazli tafakkur

Shu tariqa, assimilyatsiya ingliz madaniyatida ijtimoiy va hududiy tafovutlarni yorituvchi vosita bo'lsa, o'zbek madaniyatida milliy musiqiylik va so'z uyg'unligini ifodalovchi hodisadir. Simmetriya esa har ikki tilda badiiylik va estetik idealni shakllantiruvchi umumiy lingvokulturologik mexanizmdir.

Xulosa

Assimilyatsiya va simmetriya hodisalari ingliz hamda o'zbek badiiy matnlarining fonetik–estetik va lingvokulturologik asoslarini tashkil etadi. Assimilyatsiya orqali milliy talaffuz madaniyati, simmetriya orqali esa xalqning estetik tafakkuri namoyon bo'ladi. Shu sababli, ushbu hodisalarni qiyosiy o'rganish turli madaniyatlarda til va tafakkur o'zaro bog'liqligini chuqur anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Trubetskoy N.S. Grundzüge der Phonologie. Prague School, 1939.
2. Jakobson R. Linguistics and Poetics. Harvard University Press, 1960.
3. Lotman Yu.M. The Structure of the Artistic Text. Moscow, 1970.
4. Whitman W. Leaves of Grass. New York, 1855.
5. Navoiy A. Xazoyin ul-maoniy. Toshkent: Fan, 1983.
6. Oripov A. Tanlangan asarlar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2000.
7. Vohidov E. She'rlar. Toshkent: Cho'lpon, 1995.